

Brunfels: Kreuterbuch, 1535, Rossz Bappelen.

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

Rossz Bappelen.

Von dem Nammen dipes krauts.
Bappelen werden genennt im Kryechischen
und Latin Malache, und Malve.darumb, das
sy den bauch unnd andere glyder weychen.
Seind vorzeyten ettwan in grosszer acht
gesein bey den Alten, meer dann yetzundt.

Geschlecht vund gestalt.

Bappelen seind mancherley geschlecht.als
mit nammen Gânßbappelen, Rossz Bappelen,
Sigmarswurtz, Jbysch, und die grosszen
Ernrosszen, od Herbstroßen, welche alle vast
einer natur, bey den latinischen Malve
genennt werden. Die kleinen Bappelen seind
zwar den kinden bekannt, die die kâplin
darvon sammeln, unnd mit spylen.
Deßgleichen Jbisch, mit seinen hohen
stengel, unnd langen grossen wurtzelen, wer
kennt solichs nicht? Die Ernroßen gefült,
unnd ungefüllt, zweyerley geschlecht, rot,
unnd weissz, in welche gärten werden sye
nicht gepflantzet? Sigmars wurtz ist auch
den gemeynen Bappelen nicht ungleich,
allein das blûmlin weissz mit braun
vermengt, wie ein rôplin.doch wôllen wir
von yedem in sonderheyt ettwas sagen.
(cxxj) [130]

Ros kaasjeskruid.

Van de namen van dit kruid.

Kaasjeskruiden worden genoemd in Grieks
en Latijn Malache en Malve, daarom dat ze de
buik en andere leden weken. Zijn voor tijden
wat in grote achting geweest bij de ouden en
meer dan nu.

Geslacht en gestalte.

Kaasjeskruiden zijn menigvuldige geslachten
zoals met namen (**Malva pusilla**)
ganzenkaasjeskruid, (**Malva sylvestris**) ros
kaasjeskruid, (**Alcea rosea**) Sigmaartskruid,
(**Althaea officinalis**) heemst en de (**Alcea
rosea**) grote oogstrozen of herfstrozen welke
alle vast een natuur zijn en bij de Latijnen
Malve genoemd worden. Dat kleine
kaasjeskruid is zeker de kinderen bekend die
de kaasjes daarvan verzamelen en er mee
spelen. Desgelijks heemst met zijn hoge
stengels en lange grote wortels, wie kent
zulks niet? De oogstrozen gevuld en
ongevuld, tweevormig geslacht, rood en wit,
in welke hoven worden ze niet geplant?
Sigmaartskruid is ook het gewone
kaasjeskruid niet ongelijk, alleen de
bloempjes wit met bruin vermengt zoals een
roosje. Doch willen we van elke apart wat

Von der Jbisch, oder grosszen Bappelen, od Wyld Bappelen.

Jbisch wechpt manns hoch, mit vilen zarten und gestrackten gertlin. Seine bletter seind gleich einem weinblatt, aber hotecht, weych.und ire blümen wie weissze rôplin, darumb mans auch weisse Bappelen nennet.die wurtzel auch weissz, und grossz, ettwann anderthalben spannen lang. Paulus spřicht, dz Jbisch sye auch ein geschlecht der Wylden bappelen, und hab kräfte zů weychen, zů senfftigen, hitz leschen, allerley geschwullsten zů legen, und nâmlich die wurtzel sampt dem somen die dylcken auch ab die maßen, und zermalmen den stein. Galenus thůt darzů, und spřichet, dz die wurtzel gekocht, den bauch und blůtflussz krafft hab zů stellen,von wegen irer stipticitet.

Es ist auch darumb ir namm im latin Althea, das sye in den kräfte und artzneyen alle anderen Bappelen übetrifft. In ettlichen landen, spřicht Barbarus, zeücht man die Bappelen dz sye spyessz lang wachßen, an ettlichen enden wie bâum.als in Arabia, und Mauritania.

Was Dioscotides der Jbisch zůgibt.

Jbisch in wein gesotten, oder honig wasser, und getruncken, heylet alle wunden, otengeschwâr, apostemen, entzündung der brust, den kipaß, geschwullst, die startenden nerven, zeitiget, bricht uff, und heylet zů letst.

Gekocht, oder gesotten wie obgesaget, und daran gethon schweinen schmaltz od gânßschmaltz, mit eim wentzig terpentin, dz es zâh werd, und darauß zapffen gemacht, und in das gemâcht gelegt, lescht die hitz der entzündten mûter.

Seübert und reyniget die mûter nach der geburt von aller ir beschwâr.

Gesotten in wein, und darnach dz safft upgetruckt, und getruncken, recibt den harn und stein.und ist auch gůt denen, so die Rot růr haben, lenden und hüfft wee, item die zytteren, und gebrochen seind.

Mit essig gesotten, und den mundt damit gewaschen, leget das zanwee.

Der somen darvon gepulveret, und das

zeggen. (cxxj) [130]

Van de heemst of grote kaasjeskruid of wilde kaasjeskruid.

Heemst groeit mans hoog met vele zachte en gestrekte gaardjes. Zijn bladeren zijn gelijk een druivenblad , echter haarachtig en week. En zijn bloemen zoals witte roosjes waarom men het ook wit kaasjeskruid noemt. De wortel ook wit en groot, ongeveer vier en twintig cm lang. Paulus spreekt dat heemst is ook een geslacht der wilde kaasjeskruiden is en heeft kracht te weken, te verzachten, hitte lessen, allerlei zwellingen te leggen en namelijk de wortel samen met de zaden die verdelgen ook weg de mazelvlekken en vermaalt de steen. Galenus doet daartoe en spreekt dat de wortel gekookt de buik en bloedvloed kracht heeft te stelpen vanwege zijn stipticiteit.

En is ook daarom zijn naam in Latijn Althea omdat ze in de krachten en artsenijen alle andere kaasjeskruiden overtreft. In ettelijke landen, spreekt Barbarus, teelt men dat kaasjeskruid dat ze spies lang groeien, aan ettelijke einden zoals bomen zoals in Arabië en Mauritanië.

Wat Dioscorides de heemst toegeeft.

Heemst in wijn gekookt of honingwater en gedronken heelt alle wonden, orenzweren, gezwollen, ontstekingen der borst, de aars, zwellingen, die verstarde nerven, rijpen, breken open en heelt tenslotte.

Gekookt of gekookt zoals boven gezegd en daaraan gedaan zwijnenvet of ganzenvet met een weinig terpentijn zodat het taai wordt en daaruit klysma's gemaakt en in dat geslacht gelegd lest de hitte der ontstoken baarmoeder.

Zuivert en reinigt de baarmoeder na de geboorte van al haar bezwaren.

Gekookt in wijn en daarna dat sap uitgedrukt en gedronken drijft de plas en steen en is ook goed diegenen zo de rode loop hebben, lenden en voetenpijn, item de trillen en gebroken zijn.

Met azijn gekookt en de mond daarmee gewassen legt de tandpijn.

De zaden daarvan gepoederd en dat aangezicht daarmee gezalfd verdrijft de

angesycht damit gesalbet, vertreibt den anmaßen.

Wer sich mit Jbisch ôle schmyert, den beisszt kein gyfftig thyer.

Des gleichen, ob yemants schon geschâdiget wer von einem ymmen, hurnusszen, wespen, oder was der thyerer seind die ângel geben, die syed dipe wurtzel in wein, oder in halbem wein unnd wasser, und trincks.es hylfft.

Die bletter von Jbisch in Jbisch ôle gedunckt, môgen auch übergelegt werden den bysszen, und auch was von fewτ gebtennt ist. (q) (cxxij) [131]

Wenn man dise wurtzel stosszet, und lauter wasszer darüber schüttet, und lasszet es under dem hymmel steen, so würt es dick wie schmeer.

Jbisch würt vermeynt kalter und feüchter complexion.

Krâfft und artzneyen der gemeynen Bappelen up Dioscotide.

Geympfft Bappelen, seind besser weder die wylden, doch seind sye den magen ettwas zûwider, den anderen yngeweyden aber schaden sye nichts.

Die rohen bletter mit eim wentzig saltz gessen, heylen die augengeschwâr in den grôsseren augangel gegen der naßen zû, welches wenn man es nit bey zeiten heylet, machet es ein fistel.

Wenn aber ein solich apostem geradt zû heylen, so esse er die bletter on saltz.

Seind auch breüchlich für die ymmen stich, gleich wie die ibisch. Sticht auch keinen dhein ymme, der sich mitt Bappel ôl bestreicht.

Menschen harn, und Bappel zûsammen gesotten, und damit gezwagen, heylet den flyesszenden Erbgryndt, und die schûppen uff dem kopff.

Für das hellisch, oder sanct Anthonius fewt, auch all andere brânde, nim Bappelen gestossen, unnd mit baumôl gemengt, und darüber geschlagen, heylet und leschet.

Ein bad darup gemacht, und darinn gesesszen, erweycht die verherτt mûter.

Durch ein clystier yngeben, heylet die verwundt blap, yngeweyd, mûter, und den hynderen.

aangegroeide mazelvlekken.

Wie zich met heemstolie smeert die bijt geen giftig dier.

Desgelijks als iemand reeds beschadigd is van een bij, horzel, wesp of wat van de dieren zijn die angels geven die ziet deze wortel in wijn of in half wijn en water en drinkt het, het helpt.

De bladeren van heemst in heemstolie gedoopt mogen ook opgelegd worden de beten en ook wat van vuur gebrand is. (q) (cxxij) [131]

Wanneer men deze wortel stoot en zuiver water daarover schudt en laat het onder de hemel staan dan wordt het dik zoals smeer. Heemst wordt gemeend koude en vochtige samengesteldheid.

Kracht en artsenijen der gewone kaasjeskruid uit Dioscorides.

Geënte kaasjeskruiden zijn beter dan de wilde, doch zijn ze de maag wat tegen, de anderen ingewanden echter schaden ze niets.

De ruwe bladeren met een weinig zout gegeten helen de oogzweren in de grotere ooghoek tegen de neus toe welke wanneer men ze niet bijtijds heelt maakt het een lopend gat.

Wanneer echter een zo'n gezwel goed aanslaat te helen dan eet hij de bladeren zonder zout.

Zijn ook gebruikelijk voor de bijensteken, gelijk zoals de heemst. Steekt ook geen der bijen die zich met kaasjeskruidolie bestrijkt. Mensenplas en kaasjeskruid tezamen gekookt en daarmee gedweild heelt de vloeiende erwtenschurft en de schubben op de kop.

Voor dat helse of Sint Anthonius vuur, ook alle andere branden, neem kaasjeskruid gestoten en met olijfolie gemengd en daarover geslagen, het heelt en lest.

Een bad daaruit gemaakt en daarin gezeten verweekt de verharde baarmoeder.

Door een klyisma ingegeven heelt de

Bappelen gekocht mit seiner wurtzelen, die selbig b̄t̄u getruncken, und st̄at̄igs wider upgekotzt, benimpt von dem hertzen alles gyfft.

Mit fenichel und âniß gekocht, und getruncken, b̄ringt den frawen die milch. Alle schmerzten der blaßen legen die Bappelen.

Plinius gibt den Bappelen auch wunderbarliche ding z̄u, und n̄amlich spricht er, wer von dem Bappelen safft allen tag ein becher voll trincket, der sey gesegnet vor alle kranckheyten.

Bappelen mit honig gestosszen, benimmt das mundtwee.

Gestosszen mit menschen speych, und über die kr̄opff und harte geschw̄ar gelegt allen tag, vertreibt sye on wunden.

Der somen in schwartzem, oder rotem wein getruncken, beh̄utet vor allem unwillen, und flüsszen so von den haubt abh̄ar flyesszen.

Die wurtzel mit schwartzer woll über die b̄rust gelegt, benimpt all ir kranckheyten. Bappelen in milch gesotten, und allen tag dōtab fünff tag lang getruncken, benimpt den h̄usten.

Ettlich meynen, dz ein handt voll dīper bletter in wein und ôle kocht, reynige die frawen. Und so man soliche auch underlege den frawen so sye geb̄aren sollen, das sye dester ee fertig werden. aber dz soll man gleich so das kindlin geboten, wider hynweg nemen. das nicht die m̄uter h̄arnach folge.

Das safft darvon z̄u trincken geben den geb̄arenden frawen, f̄urderet up die geburt. Die den somen nit behalten k̄onnen, binden von disem Bappelen somen uff (cxxij) [132] iren arm, es hylfft.

Den Melancholicis und sch̄ölligen, soll man z̄u trincken geben d̄rey, od fyer becher des saffts also lâw, so werden sye r̄uwig darvon. Dīpes safft ist auch ḡut für den fallenden syechtagen getruncken.

Doch ist die J̄bisch wurtzel in alle weg besser und krefftiger.

Bappelen gesotten in einer h̄uner b̄t̄ue mit gersten mel, so lang das es dick w̄urdt, darnach gestossen mitt zweyen eygs dotteren, unnd viol ôle, so vil als dich bedunckt von n̄ôten sein, mitt eim wentzig saffran, alles durch einander gemengt,

verwonde blaas, ingewanden, baarmoeder en het achterste.

Kaasjeskruid gekookt met zijn wortels en datzelfde brij gedronken en steeds weer uitgekotst beneemt van het hart alle gif.

Met venkel en anijs gekookt en gedronken brengt de vrouwen de melk.

Alle smarten der blaas legt dat kaasjeskruid.

Plinius geeft dat kaasjeskruid ook wonderbaarlijke ding toe en namelijk spreekt hij, wie van het kaasjeskruidsap alle dagen een beker vol drinkt die is gezegend voor alle ziektes.

Kaasjeskruid met honing gestoten beneemt de mondpijn.

Gestoten met mensenspeeksel en over de krop en harde zweren gelegd alle dagen verdrijft ze zonder wonden.

De zaden in zwarte of rode wijn gedronken behoedt voor alle onwil en vlooden zo van het hoofd naar beneden vloeien.

De wortel met zwarte wol over de borst gelegd beneemt al zijn ziektes.

Kaasjeskruid in melk gekookt en alle dagen daarvan vijf dagen lang gedronken beneemt de hoest.

Ettelijke menen dat een handvol van deze bladeren in wijn en olie gekookt reinigt de vrouwen. En zo men zulke ook onderleggen de vrouwen zo ze baren zullen zodat ze des te eerder klaar worden. Echter dat zal men gelijk zo dat kindje geboren is weer weg nemen zodat niet de baarmoeder hierna volgt.

Dat sap daarvan te drinken gegeven de barende vrouwen bevordert de geboorte.

Die de zaden niet behouden kunnen binden van dit kaasjeskruid zaden op (cxxij) [132] hun armen, het helpt.

De melancholici en schelen zal men te drinken geven drie of vier bekers van dit sap alzo lauw dan worden ze rustig daarvan.

Dit sap is ook goed voor de vallende ziekte, gedronken.

Doch is de heemstwortel in alle wegen beter en krachtiger.

Kaasjeskruid gekookt in een hoenderbrij met gerstemeel zo lang totdat het dik wordt, daarna gestoten met twee eierdooiers en vioololie, zoveel als u denkt nodig te zijn met een weinig saffraan, alles door elkaar

resolvieret, unnd dawet alle Cholerische apostemen.
 Mit reynbergem schmaltz gerôstet, thût des gleichen.
 Ein fûßbad auß Bappelen gemacht, zeücht die flüssz von dem haubt.
 In den hitzigen feberen mag man dz kraut auch essen, leschet, und behalt den bauch offen.
 Nichts ist bteüchlichers zû den clystier.
 Der samen von Bappelen gekocht, und getruncken, vertreibt den hûsten, und ist gût zû der schwyndsucht.
 So yemant das miltz unnd die leber verherÿtet, der mach ym ein pflaster von Bappelen, wie vor geschriben von den apostemen.
 Also rho übergelegt, zeücht hefftig sprteüsszen, oder was sunst in das fleysch gestochen.
 Platina zôlet Bappelen auch under die kuchen speyßen, und haltet es für ein kostlich essen für alle die gebtesten so ob erzelt. Nim die spitzlin von den Bappelen, und die blûmlin, thûn dotan baumôle, essig, und saltz, yssz es für ein salat.

gemengd lost op en verduwt alle galachtige gezwellen.
 Met reynbergse vet geroosterd doet desgelijks.
 Een voetbad uit kaasjeskruid gemaakt trekt de vloed van het hoofd.
 In de hete koortsen mag men dat kruid ook eten, lest en houdt de buik open.
 Niets is gebruikelijker tot de klysmas.
 De zaden van kaasjeskruid gekookt en gedronken verdrijft de hoest en is goed tot de duizeligheid.
 Zo iemand de milt en de lever verhard is die maakt hem een pleister van kaasjeskruid zoals voor geschreven van de gezwellen.
 Alzo ruw opgelegd trekt heftig splinters of wat verder in dat vlees steekt.
 Platina telt kaasjeskruid ook onder de keukenspijzen en houdt het voor een kostelijk eten voor al die gebreken zo boven verteld. Neem de spitsjes van het kaasjeskruid en de bloempjes, doe daaraan olijfolie, azijn en zout, eet het voor een salade.

Fuchs;

Van kaasjeskruid. Kapittel 193.

Namen.

Pappel wordt bij de Grieken Malache, in Latijn echter Malva genoemd welke naam in de apotheken tot onze tijden verhard is. Waarom echter het van de Grieken en Latijnen is also geheten geworden hebben we voldoende in Latijnse kruidenboek aangetoond.

Geslacht.

Van de kaasjeskruiden zijn voornamelijk twee geslachten, tam en wild. De tamme noemt men oogst of herfstrozen, vanwege de tijd, dan ze bloeien het meeste in de oogst tot in de herfst. Ze worden ook Roomse Pappel geheten derhalve ongetwijfeld dat men het kort in ons land gebracht heeft. Daarvan echter zijn er ook twee, ettelijke met purperkleurige of rode rozen, ettelijke echter met witte. Onder de rode zijn ettelijke gevuld, ettelijke ongevuld zoals ook onder de witte, die hebben we alle onder een tekening begrepen. Althaea of witte maluwe. (Alcea rosea)

Dat wilde kaasjeskruid zijn ook twee geslachten. Een is zeer laag, die noemt men kleine Pappel, ganzenpappel, hazen of kaaspappel vanwege dat schijfachtige zaad die een kaas gelijk is. (Malva pusilla) De andere groeit hoger op en is veel groter dan de vorige, wordt rospappel geheten. (Malva sylvestris)

Gestalte.

De tamme Pappel gewint in andere jaar zijn stengel die in korte tijd en veel eerder dan in zes of zeven maanden, zoals Theophrastus in eerste boek in het vijfde kapittel schrijft, zo dik worden dat ze zich een spies of grote staf vergelijken. Diezelfde zijn met grote ronde ruwe bladeren bekleed, die zijn wat gespleten en ringsom gekerfd. Tussen de stengels en bladeren groeien de

knoppen aan zeer korte stelen, diezelfde worden van dag tot dag groter zo lang tot ze zich open doen en de schone rozen eruit kruipen waarvan ettelijke schoon lijfkleurig, de andere gans rood en ettelijke sneeuwwit zijn. De onge vulde hebben vijf bladeren, de gevulde echter veel meer. Zijn zonder alle reuk. Zo de bloemen afvallen brengen ze hun zaden, dat zijn ronde kaasje in groene wolachtige hulzen vervat. De wortel is vezelachtig en korter dan aan de andere wilde geslachten. De ganzenpappel kruipt gewoonlijk op de aarde her, heeft ronde, vette en ringsom gekerfde bladeren. Zijn stengel is dik, aan welke groeien lijfkleurige roosjes met kleine bruine adertjes doortrokken. Uit diezelfde zo ze afvallen worden kleine ronde kaasje en dat is zoals alle andere kaasjeskruiden hun zaad. De wortel is lang en wit. De rospappel is groter, langer en dikker dan de vorige. Zijn bladeren zijn in vijf spitsen gespleten. De bloemen zijn ook groter en van verf roder met vele bruine adertjes verdeeld, vast in de gestalte zoals de bloemen aan het *Alcea rosea*. De wortel is wit en lang.

Hun groeiplaats.

De oogstrozen worden zoals andere tamme bloemen in de hof opgeteeld. Dat wilde kaasjeskruid groeit op ongebouwd aardrijk, naast de tuinen, in de hof en op kerkhoven vast overal. Doch groeit de rospappel vooral graag aan vette en vochtige oorden. [506, 507, 508, 509]

Tijd.

De tamme kaasjeskruiden bloeien in juli en augustus, dan deze rozen vergaan niet gauw, een gaat open, de ander valt af en dat duurt door en door tot schier in winter door. De ganzenpappel bloeien vast de ganse zomer en ook de herfst daartoe. De rospappel in juni en juli het meeste.

De natuur en samengesteldheid.

De kaasjeskruiden hebben een middelmatige warmte. De tamme zijn wat vochtiger dan de wilden zoals we zulks in het lang in ons Latijnse kruidenboek hebben aangetoond.

De kracht en werking.

De tamme kaasjeskruiden zijn bekwamer te eten dan de wilden, ze zijn echter de maag schadelijk, maken ook een zachte stoelgang. De rauwe bladeren met een weinig zout en honing vermengt in mond gekauwd en alsdan opgelegd helen de zweren zo tussen de neus en de ogen zich verheffen. Wanneer echter zulke zweer zich tot de heling schikt zal men dat zout niet meer daartoe gebruiken. De kaasjeskruid bladeren gestoten en opgelegd helen de steken der bijen. Zo een zich met olie daarin deze bladeren gestoten zijn zalft en bestrijkt steekt hem geen bij die dag. Pappelkruid en mensenplas vermengt en daarmee gedweild heelt de vloeiende schurft en de schubben op het hoofd. Dat kruid gestoten met olie of gekookt en omgeslagen is nuttig tot de rode huiduitslag en brand. Gedachte bladeren in water gekookt en daarin gezeten weekt de verharde baarmoeder. Een klysma daaruit gemaakt en ingenomen heelt de bezwaarde en verwonde darm, baarmoeder en achterste. Pappelkruid en wortel gekookt en die brei gedronken en steeds wederom van zich geven weerstaat allerlei gif. Dat kruid opgelegd heelt de beet der giftige dieren. Maakt de vrouwen melk, gekookt in water en gedronken. Met wijn gekookt en gedronken verzacht het de smarten der blaas. Dat pappelkruid rauw gestoten en opgelegd trekt allerlei splinters en dorens uit het lijf. Plinius schrijft, welke elke dag een dronk doet van pappel sap die is diezelfde dag voor alle toevallende krenkingen behoed. De wortel is zeer goed en nuttig opgelegd tot de gebreken der borst. De kaasjeskruiden zijn bijzonder goed de gebreken der blaas, borst en longen. Dat kruid gekookt en gedronken vermaalt de steen, maakt slapen en helpt de vrouwen dat ze des te lichter baren.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>